

Selonteko kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista: sidosryhmäkuuleminen 26.10.

Työ- ja elinkeinoministeriö järjesti 26.10.2020 kuulemistilaisuuden kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeita käsittelevän selonteon valmistelusta ja alustavista sisällöistä. Tilaisuuteen osallistui noin 115 henkilöä, jotka edustivat eri viranomaistahoja (ml. kunnat, TE-hallinto), kansalais- ja työmarkkinajärjestöjä, oppilaitoksia ja yksityisiä palveluntuottajia. Työ- ja elinkeinoministeriö ja opetusministeriö esittelivät tilaisuuden alussa selonteon alustavia sisältöjä (esitys liitteenä), minkä jälkeen keskustelua jatkettiin kolmessa eri teemakohtaisessa työryhmässä: 1) maahanmuuttajien työllistymis- ja koulutuspolut, 2) työn ja opiskelun perusteella muuttavien kotoutumisen edistäminen ja 3) lasten, nuorten ja perheiden kotoutuminen, maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi sekä hyvät väestösuhteet ja osallisuus. Muistioon on koottu tilaisuuden keskusteluissa esiin nousseita kysymyksiä ja kommentteja.

Kotoutumisen edistämisen erityispalvelut ja palvelujärjestelmän inklusiivisuus

Tilaisuuden alustuksessa kerrottiin, että selonteossa selkeytetään yhtäältä sitä, mitä tapahtuu kotoutumisen alkuvaiheessa ja toisaalta sitä, miten kotoutumista edistetään osana valtavirtapalveluiden kehittämistä inklusiivisemmiksi. Keskusteluissa erityisesti isot kaupungit nostivat esiin normaalipalveluiden kehittämisen tärkeyden asukaskunnan tarpeisiin ja vastaamiseksi. Tämän korostettiin edellyttävän pysyvää rahoitusta (ml. valtionosuudet). Valtavirtaistamiseen linkittyy myös tulkkauksen järjestäminen palveluiden yhteyteen ja tulkkauksen kustannukset. Nähtiin myös tärkeänä kehittää tiedonkeruuta paikallisesta ja alueellisesta näkökulmasta.

Osassa puheenvuoroista nostettiin esiin, että valtavirtaistaminen vaatii myös paljon koulutusta, sillä palveluista vastaisi näin ollen useampi viranomainen, jotka kaikki eivät tällä hetkellä tunne kotouttamisen kenttää. Riskinä nähtiin olevan, että vaikka laissa puhutaan yksilöllisistä palveluista, palvelut järjestetään kuitenkin helposti ”keskiverto kansalaisen” mukaan.

Useissa eri puheenvuoroissa korostettiin, että kotoutumista edistetään monissa paikoissa hanke- rahoituksella, mikä vaikeuttaa pysyvien ratkaisujen syntymistä.

Kotoutumisohjelma

Tilaisuuden alustuksessa kerrottiin selonteon alustavasta esityksestä kotoutumisohjelman luomiseksi työmarkkinoille suuntaaville ja työvoiman ulkopuolella oleville. Kotoutumisohjelman avulla selkeyttäisiin alkuvaiheen kotoutumisen tukea ja luotaisiin malli kotona lapsia hoitavien vanhempien kotoutumisen edistämiseksi. Lisäksi esitettiin ohjelman alustavat tavoitteet, sisällöt, kesto ja järjestämisvastuut.

Järjestämisvastuu ja viranomaisyhteistyö: Useissa kommentoissa nostettiin esiin, että toimeenpano edellyttää selkeää viranomaisvastuutahoa. Jos asiakkaan prosessilla ei ole omistajaa, myös muiden viranomaisten on hankala hahmottaa, mikä on kenenkin vastuulla. Puheenvuoroissa esitettiin erilaisia keinoja toimeenpanon varmistamiseksi; esimerkiksi säätämällä laissa vastuista ja sanktioista tehtävien hoitamatta jättämisestä, varmistamalla riittävä rahoitus ja tehostamalla seuranta.

Lisäksi korostettiin kuntien erilaisia tilanteita (esim. palvelurakenteet, osaaminen) ja monien kuntien taloudellisia haasteita. Myös SOTE-maakuntavalmistelun muistutettiin vaikuttavan kuntien kotoutumispalveluiden järjestämiseen, sillä kaikissa kunnissa ei SOTEsta erillisiä rakenteita kotoutumisen edistämiseen. Korostettiin tarvittavan kuntien välistä yhteistyötä, mistä on jo hyviä esimerkkejä. Esimerkiksi omakielinen yhteiskuntaorientaatio on tärkeää, mutta hankinta ja järjestäminen on haastavaa alueilla, joilla kotoutuja-asiakkaita on vähemmän. Orientaatiosta ei saa muodostua myöskään ylimääräistä hidastetta kotoutumiskoulutukseen pääsemiselle.

Viranomaisyhteistyön osalta tuotiin esiin, että tiedonvaihto-ongelmat on ratkaistava, jotta tiedot siirtyvät asiakkaan mukana eikä jokainen toimija laatisi suunnitelmia alusta. Nähtiin myös, että esitetty kotoutumisohjelma voisi vahvistaa ekosysteemipohjaisia malleja, koska kunnalla on mahdollisuus ottaa huomioon asiakkaiden tarpeita laajasti. Hyvänä esitetyssä mallissa pidettiin myös sitä, että työmarkkinoille suuntaavien ja työvoiman ulkopuolella olevien polut eivät eriytyisi alussa. Valmistelussa tulisi huomioida myös vastaanottokeskusten rooli ja niissä toteutettava esikotouttava työ.

Erilaisten tarpeiden huomiointi: Kotoutumisohjelman valmistelussa nähtiin tärkeänä huomioida erilaisten kohderyhmien tarpeet. Esimerkiksi kotivanhempien osalta lastenhoito palveluiden ohessa onkeskeistä. Myös haavoittuvien ryhmien (esim. pakolaistaustaiset, traumatisoituneet, henkilöt joilla elämänhallintaongelmia, väkivaltaa kokeneet naiset) ja ikääntyneiden tilanteisiin tulisi kiinnittää huomiota. Erilaiset tarpeet ja tilanteet tärkeää huomioida myös ohjelman kestossa; kaavamainen malli ei sovi kaikille.

Pitkään Suomessa töissä olleiden kohdalla työttömäksi jääminen aiheuttaa ongelmia, mikäli ei ole minkäänlaista kielitaitoa ja jo asiointi työllisyyspalveluissa on ongelmallista. Sama koskee usein myös näiden henkilöiden perheitä.

Kielenopetus: Puheenvuoroissa tuotiin esiin, että kielenoppiminen on keskeinen osa alkuvaihetta. Kielenopetuksen laatua on tärkeä yhdenmukaistaa. Myös KARVIN esitykset lukutaitokoulutuksen kehittämiseksi tärkeitä. Olennaista on myös kieli- ja ammatillisten opintojen integrointi, koska se parantaa opiskelumotivaatiota ja siirtymistä työmarkkinoille.

Siirtymät kotoutumisohjelmasta peruspalveluihin/koulutusjärjestelmään: Korostettiin, että siirtymät kotoutumisohjelmasta peruspalveluihin on tärkeää hoitaa niin, etteivät asiakkaat putoa nivelvaiheessa palveluista ja niin, että tieto jo tehdystä työstä siirtyy. Pitäisi varmistaa myös mahdollisuus ohjelman aikaisiin tarvelähtöisiin siirtymiin esim. SOTE-palveluihin. Kotoutumisohjelmaa

pitäisi voidaan myös jatkaa myöhemmin, mikäli suorittaminen on keskeytynyt esim. terveydellisistä syistä.

Asiakslähtöisyys ja oikeusturva: Kehittämistyössä tulee miettiä, miltä asiat näyttävät asiakkailla ja varmistaa, että palvelut ovat läpinäkyviä asiakkaille (esim. yhteinen brändi ja nimet). Palveluiden kehittämisessä on kuultava palveluiden käyttäjiä sekä varmistettava asiakkaiden ja asiantuntijoiden oikeusturva.

Työllisyyspalvelut ja koulutusjärjestelmä

Puheenvuoroissa esitettiin monia näkökulmia työllisyyspalveluiden ja koulutusjärjestelmän kehittämiseksi. Tuotiin esimerkiksi esiin, että nopean työllistymisen näkökulmasta kotoutumiskoulutuksen ja työnteon yhdistäminen tulisi mahdollistaa kaikin keinoin ja tehdä asiakkaalle kannattavaksi. Esimerkiksi SIBistä on hyviä tuloksia, vaikka malli edellyttääkin kehittämistä.

Toisaalta hyvin matalan koulutustason omaavat tarvitsevat usein paljon erityistä tukea ja osaamisen kehittämistä. Kaikilla ei kuitenkaan ole motivaatiota kehittää akateemisia taitoja, jolloin työn ohessa oppiminen olisi tärkeää. Työllistymisen väylänä korostettiin myös yrittäjyyttä vaihtoehtona ansiotyön ja yrittäjyyden yhdistämistä.

Koulutusjärjestelmässä esim. SIMHE-toiminnan vakiinnuttaminen ja kieliopintojen kehittäminen korkeakouluissa edellyttää resursseja. SIMHEN tulisi olla valtakunnallista toimintaa, sillä nyt osa alueista jää syrjään. Esimerkiksi säädeltyihin ammatteihin pääsy edellyttää suomen/ruotsin kielitaitotasoa, jonka saavuttaminen saattaa viedä pitkään. Tarvitaan myös kielitaitoisen opetuksen kehittämistä, kielikylypytutkintoja ja lisää mahdollisuuksia kehittää kielitaitoa työn ohella. Toisaalta esimerkiksi maahanmuuttajataustaiset varhaiskasvatuksen opettajat voivat tukea perheitä monin tavoin, vaikka kielitaito ei vielä olisikaan lain edellyttämällä tasolla.

Ammatilliseen koulutukseen ohjataan paljon maahanmuuttajaväestöä, joten tämän pitäisi näkyä myös rahoituksessa. Työnantajien roolia pitäisi vahvistaa kotoutumisen edistämiseksi, esimerkiksi ammatillisessa koulutuksessa harjoitteluja ja työssäoppimisjaksoja hyödyntämällä. Osaamisen kehittämisen rinnalla pidettiin tärkeänä kehittää myös etuusjärjestelmää.

Terveys ja hyvinvointi

Psykkisen ja fyysisen terveyden nähtiin helposti jäävän monialaisissa palveluissa sivuun. Työllistyminen ei voi olla ainoa tavoite, jos mieli ei voi hyvin. Osa maahanmuuttajista hyötyisi kuntouttavasta toiminnasta ennen kotoutumispalveluja.

Monialainen yhteistyö on tärkeää. Esimerkiksi osa S2-opettajista kokee, ettei heillä ole riittävä osaamista mielenterveyden asioita. Tulee kehittää voimavarakeskeistä työtä ja arkipäiväistettyä mielenterveystyötä ("mitä kuuluu", "oletko nukkunut" jne). Erityisosaamista voidaan hakea esim. pakolaisten mielenterveyden osaamiskeskuksista.

Lapset, nuoret ja perheet

Perhelähtöisen kotoutumisen edistämistä pidettiin tärkeänä osana perhekeskusverkostojen rakentamista. Todettiin myös, että S2-opetuksen saaminen varhaiskasvatukseen velvoittavaksi vahvistaa varhaiskasvatuksen laatua. Tarvittaisiin myös tarkemmat kriteerit S2-opintoihin ohjaamiseen ja subjektiivinen oikeus valmistavaan opetukseen. Lasten ja nuorten koulutuksen kysymykset kerrottiin käsiteltävän osana koulutuspoliittista selontekoa.

Järjestöt ja kulttuuritoiminta kotoutumisen tukena

Puheenvuoroissa korostettiin järjestöjen vakaan resurssoinnin merkitystä. Järjestöissä on paljon monialaista osaamista kotoutumistyössä, ja kotoutumislaisissa korostetaan yhteistyötä järjestöjen kanssa. Järjestöt ovat tähän asti myös tavoittaneet paljon ”palveluista eri syistä pudonneita” ja ohjanneet näitä henkilöitä takaisin palveluihin ja omaan toimintaansa. Toiminta edellyttää kuitenkin ”vakiintunutta” resurssia/rahoitusta. Kolmannella sektorilla ei tällä hetkellä myöskään ole virallista mandaattia kotoutumisen tukemisprosessissa. Kotoutumisasiat nähtiin tärkeänä saada myös STEAN listalle.

Maahanmuuttajat toimivat jo monin paikoin kokemusasiantuntijoina. Lisäksi maahanmuuttajia voisi työllistää tukemaan vasta tulleiden kotoutumista vertaisohjaajina. Viranomaisten tulisi ohjata maahanmuuttajia myös järjestöjen tuottamaan toimintaan.

Kulttuurinen kotouttamistyö voisi tukea kotoutumista, mutta toiminta on tällä hetkellä sirpaleista eikä muodosta kokonaisuutta. Kotoutumisen kumppanuusohjelma voisi tehdä näkyväksi kulttuurisen kotouttamistyön. Tärkeää on myös, että maahanmuuttajia voidaan ohjata myös kulttuurikentän järjestämään toimintaan.

Rasismi ja syrjintä

Rasismien, syrjiviä rakenteiden ja ennakkoluulojen vaikutuksen tunnistamista selonteossa pidettiin tärkeänä. Nämä ilmiöt ajavat ihmisiä työvoiman ulkopuolelle. Myös tukevat rakenteet voivat ajan myötä muodostua syrjiviksi (esim. S2 arvosana kirjoituksissa haettaessa korkeakouluun). Tulisi myös luopua ”kotouttaminen” –sanasta, joka objektivoi ihmisiä.

Työnantajilla ja rekrytoijilla on ennakkoasenteita maahanmuuttajia kohtaan, mikä vaikeuttaa työllistymistä. Tarvitaan kokonaisvaltaisen kotoutumisen järjestelmä: palveluiden lisäksi myös verkostoja ja kytkentöjä paikallisiin yhteisöihin.

Työhön ja opiskelemaan tulevat

S2-opetus pitää taata myös työhön tulleille ja korkeakouluista valmistuneille, jotta he jäisivät Suomeen ja pärjäisivät täällä. Tutkintoihin olisi tuettava sisään suomen tai ruotsin kielen opiskelua, jotta kotoutuminen onnistuisi. Joissain ammattikorkeakouluissa stipendi onkin jo sidottu riittävään kielitaitoon. Yksi ratkaisu voisi olla verkkopohjainen koulutus, jonka tarkoituksena olisi parantaa kielitaitoa B1-tasosta eteenpäin työllistymisen edistämiseksi. Ulkomailla hankittuja korkeakoulututkintoja tunnustetaan ja tunnustetaan Suomessa huonosti.

Jos työperusteiset maahanmuuttajat halutaan saada kotoutumistoimien piiriin, on välttämätöntä, että työnantajat saadaan mukaan. Ammatillisessa koulutuksessa on tehty monta vuotta töitä sen eteen, että kehitetään kielen omaksumista ja muita kotoutumiseen liittyviä valmiuksia. Samoja käytäntöjä tarvitaan työpaikoille, mutta ongelmana on, että työpaikoille ei ole olemassa vastaavia rahoituksen malleja. Hyvä myös huomioida, että työpaikat ovat hyvin erilaisia. Samanlaiset työkalut eivät toimi kaikkialla.